

реактивної та особистісної тривожності, рівня рольового конфлікту, проявів внутрішньої конфліктності та самозвинувачення, високої мотивації до уникнення невдач. У педагогів зменшилось розузгодження у розподілі часу у сферах «збереження здоров'я», «осягнення краси», підвищилась здатність ставити власні цілі в житті. Вищевказане доводить ефективність представленої програми і необхідність її впровадження у практику психологічної роботи з учителями.

Гавриловська Ксенія

кандидат психологічних наук, доцент

ПРАВОВА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ ГЛИБИННОЇ ПСИХОЛОГІЇ

У процесі нормативно-правової регуляції проявляються особливості правової поведінки особистості, що забезпечується рядом психологічних механізмів, характеризуються певними психологічними особливостями. Правова поведінка особистості розгортається у проблемній нормативній ситуації, включає процеси підготовки та прийняття рішень щодо способу дій у цій ситуації, їй властиві складні поєднання свідомих та несвідомих компонентів та рівнів психічної діяльності.

Представники глибокої психології, за рідкісними винятками, практично не зверталися до проблеми нормативно-правової регуляції поведінки. Проте, у творах психоаналітиків можна знайти досить цікаві ідеї щодо особливостей взаємодії особистості та системи правових норм держави.

Аналізуючи роботи З. Фрейда, можна зробити висновок, що стосунки особистості й системи правових норм є конфліктними, оскільки лібідо діє відповідно до принципу задоволення і може спричинити загрозу здійснення протизаконних дій. Особистість розглядається, радше, як об'єкт нормативної регуляції, який не може усвідомлювати реальних причин своєї правової поведінки. Подібна точка зору заперечує в людині суб'єктність, концентруючись на лібідо як на першопричині активності.

Виходячи з поглядів З. Фрейда, в основі конфлікту між особистістю та системою правових норм держави знаходиться протистояння, яке мало місце у первісному суспільстві між батьком, що стояв на чолі племені, та його синами. Результатом конфлікту стало батьковбивство [1]. Саме цю подію, згідно З. Фрейду, було вперше ідентифіковано як злочин у первісному суспільстві. Тобто,

первинною причиною створення системи правових норм, була необхідність припинити злочини, скоювані під дією Ід, встановити відносну справедливість у стосунках між членами спільноти. Проте, природне прагнення особистості до самореалізації, передбачає експансію і постійне співвіднесення із системою правових норм, яка обмежує й контролює імпульси та бажання особистості.

У теорії О. Ранка, ідеалом соціально самореалізованої особистості, є творча людина, сильна воля і внутрішній моральний закон якої являються гарантією її правочинної поведінки [2]. Ми не можемо однозначно пов'язати соціальну самореалізацію із прагненням дотримуватися правових норм. На нашу думку, активність особистості у правовому полі найяскравіше проявляється тоді, коли вона має можливість у нормативній ситуації обирати один з-поміж декількох варіантів поведінки, усвідомлюючи всі наслідки свого вибору. На жаль, О. Ранк на цьому моменті свою увагу не акцентує.

У науковій спадщині К.Г. Юнга найбільш цікавим для нас є поняття індивідуації. Його сенс полягає у виокремленні особистості із колективних умов власної психіки [3]. Цей процес дозволяє індивіду досягнути самореалізації, тобто стати єдиним, неповторним і цілісним, реалізувати свою унікальну психічну реальність.

Учений наголошує, що кожна особистість має свій власний, даний від народження закон життя, і вона повинна ставити цей закон вище від формальних та неформальних норм, маючи за кінцеву мету повну реалізацію свого "Я". Таким чином, ми можемо припустити, що в ході самореалізації (індивідуації) особистість може дещо відійти від строгого дотримання перманентно існуючих правових норм. Ми можемо розглядати такі випадки як прояви суб'єктності особистості у правовому полі.

За думкою А. Адлера, система правових норм не є для особистості глибоко ворожою та протиставленою її природнім прагненням. У психологічній літературі А. Адлер уперше детально розглянув прагнення до переваги [4]. Прагнення до переваги, згідно А. Адлеру, може проявлятися у прагненні до високих матеріальних статків, до отримання авторитету шляхом перемоги над конкурентами. Слід відзначити, що подібні параметри (рівень прибутку, статус, престиж) називають сучасні дослідники у якості критеріїв соціальної успішності особистості. У сучасній зарубіжній психології існує тенденція надавати прагненню до переваги більш "позитивного" змісту, називати його термінами "самореалізація", "прагнення до досконалості", тощо. Ми акцентуємо свою увагу на прагненні до переваги, оскільки на шляху до соціального успіху посилюється взаємодія особистості і системи правових норм держави, а отже особистість має більше можливостей для прояву своєї суб'єктності у правовому полі.

К. Хорні вважає, що схильність до правопорушень не є характерною рисою кожної особистості [5]. Особистість може прагнути отримати владу, любов та визнання оточуючих, і кожна з цих стратегій містить три основні компоненти, що характеризують ставлення до соціального оточення («до», «проти» чи «від» людей). Дисбаланс цих трьох орієнтацій приводить до правопорушень, оскільки невротик (людина, що знаходиться під впливом неврозу) – це, насамперед, особистість, яка погано пристосована до реальності й до тих вимог, які ця реальність висуває до поведінки. Тому невротики, з великою мірою ймовірності, можуть демонструвати асоціальну та антиправову поведінку.

Г.С. Саллівен вважав, що правова система виступає як зовнішня стосовно людини контролююча сила, яка визначає межі “правильної” і “неправильної” поведінки. Природною для людини є правочинна поведінка, що формує почуття безпеки [6]. На жаль, у рамках цієї теорії особистість не розглядається як суб’єкт активності у правовому полі.

У своєму розумінні свободи як усвідомленої необхідності, Е.Фромм розрізняє дотримання існуючих норм як наслідок веління справжнього сумління, вчинок внутрішньо вільної й відповідальної особи та дотримання норм, під впливом сумління як наглядача, що здійснює моральний тиск, є носієм загрози осуду чи покарання [7]. Очевидно, що внутрішньо вільна і відповідальна особа проявляє більшу активність у правовому полі.

Література

1. Фрейд З. Тотем и табу. Психология первобытной культуры и религии. – СПб.: Алтейя, 1997. – 221 с.
2. Ранк О. Миф о рождении героя: Пер. с англ. – М.: REFL-book; К.: Ваклер, 1997. – 252 с.
3. Анцыферова Л. И. Архетипическая теория развития личности Карла Густава Юнга (Статья вторая: Вторая половина жизни человека. Этапы индивидуации, проблемы призвания, судьбы, смысла жизни) // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21. – №3. – С. 10-19.
4. Адлер А. Очерки по индивидуальной психологии: Пер с нем. – М.: Когито-Центр, 2002. – 219 с.
5. Хорни К. Невротическая личность нашего времени; Самоанализ: Пер. с англ. – М.: Прогресс; Универс, 1993. – 480 с.
6. Салливан Г. С. Интерперсональная теория в психиатрии: Пер. с англ. – СПб.: Ювента; М.: КСП+, 1999. – 347 с.
7. Фромм Э. Бегство от свободы: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1989. – 272 с.